

## 8. නිස්සය ප්‍රත්‍යයේ ත්‍රිරාශිය

නිස්සයපච්ඡයො යන ප්‍රත්‍යයොද්දේශයෙහි නිස්සය ප්‍රත්‍යය සහජාත නිස්සය පුරේජාත නිස්සය වශයෙන් දෙවැදෑරුම් වෙති. එයින් සහජාත නිස්සය සහජාත ප්‍රත්‍යය හා සමාන ය.

-----

**නිස්සය** - “නිස්සයන්ති එත්ථාති නිස්සයො” එත්ථ - මෙම ප්‍රත්‍ය ධර්මයන්හි, පච්චයුජ්ජනා - ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න ධර්මයෝ, නිස්සයන්ති - පිහිටත්, ඉති - එබැවින්, සො - ඒ ප්‍රත්‍යය, නිස්සයො - නිස්සය නම් වේ. පොළොව වෘක්ෂයන් පිහිටනා ස්ථාන භාවයෙන් වෘක්ෂයන්ට ආධාර වශයෙන් උපකාර කරන්නාක් මෙන් ඇතැම් ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයන්ගේ පිහිටීමට උපකාර වීම් වශයෙන් ද (අධිට්ඨානාකාරවසෙන), වස්තු කඩදසි ආදිය චිත්‍රකර්මයන්ගේ පැවැත්මට උපකාර කරන්නාක් මෙන් ඇතැම් ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයන්ගේ පැවැත්මට උපකාර වීම් වශයෙන් ද (නිස්සයාකාරෙන), උපකාර කරන්නා වූ ශක්තිය නිස්සය ප්‍රත්‍යය නම් වේ. “ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයන්ගේ පිහිටීමට උපකාර වීම්” යන්නෙන් පිහිටනා ස්වභාව ඇත්තා වූ පඨවි ධාතුව සහ වක්ඛු වස්තුව ආදී වස්තු රූප සය අපේක්ෂා කරයි. “ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයන්ගේ පැවැත්මට උපකාර වීම්” යන්නෙන් පඨවි ධාතුව හැර සෙසු මහාභුත සතර ද විත්ත වෛතසික සඛ්ඛායන නාමස්කන්ධයන් ද අපේක්ෂා කරයි. එබැවින් මෙම නිග්‍රය ශක්තියෙන් උපකාර වීම යෝගී ඥානයෙන් සලකා බැලූ විට වක්ඛු ආදී වස්තු රූපයෝ සය සහ පඨවි ධාතුව උපකාර වන අධිට්ඨානාකාරයෙන්, එනම් වෘක්ෂයන් පිහිටනා පොළොවෙහි පිහිටන උපමාවෙන් ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න ධර්මයන්ගේ පිහිටීමට උපකාර වන ආකාරය ප්‍රකට වේ. සෙසු මහාභුත තුන සහ නාම ධර්මයෝ නිස්සයාකාරයෙන්, එනම් දැක්වෙන වස්තු කඩදසි ආදිය චිත්‍රකර්මයන්ගේ පැවැත්මට උපකාර වන උපමාවෙන් ප්‍රකට වේ ය යැයි දත යුතු ය. (මූලටීකා - තරුආදීනං පථවී විය අධිට්ඨානාකාරෙන පථවිධාතු සෙසධාතුනං, වක්ඛාදයො ච වක්ඛුච්ඤ්ඤණාදීනං උපකාරකා චිත්තකම්මස්ස පටාදයො විය නිස්සයාකාරෙන ඛන්ධාදයො තං තං නිස්සයානං ඛන්ධාදීනං.)

**සහජාත නිස්සය** - ඉහත කියන ලද සහජාත ප්‍රත්‍යය ධර්මයෝ ම පිහිටීමට සහ පැවැත්මට උපකාර වීම නම් නිග්‍රය ශක්තිය වන බැවින් සහජාත නිස්සය යන නම ලැබේ. විස්තර කරන්නෙමි - පඨවි මහාභුතය සෙසු මහාභුතයන් සහ උපාද රූපයන්ගේ පිහිටන ස්ථානය ද, එක්ව උපදනා සහජාතය ද වේ. සෙසු මහාභුත තුන ද

පධවී මහාභුතය සහ උපාද රූපයන්ගේ පිහිටන ස්ථානය ද එක්ව උපදනා සහජාතය ද වේ. මෙසේ පිහිටීමට සහ පැවැත්මට උපකාර ස්වභාව ඇත්තා වූ ධර්මයන්හි ම පමණක් සහජාත ප්‍රත්‍යය ශක්තිය ඇත. එක්ව ඉපදීම් මාත්‍රයෙන් ම සහජාත ප්‍රත්‍යය ශක්තිය නො ලැබේ. මහාභුත හා සමඟ එකට උපදින උපාද රූපයන්ගේ ද, විත්ත වෛතසික ධර්මයන් සමඟ එකට උපදින විත්තජ සහ ප්‍රතිසන්ධි කර්මජ රූපයන්ගේ ද, පිහිටීමට සහ පැවැත්මට උපකාරක ස්වභාවයක් නැත. එබැවින් ඒවා සහජාත ප්‍රත්‍යයන් බවට පත් නොවී සහජාතයේ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න බවට පමණක් පත් වේ. මේ අනුව එක් ප්‍රත්‍යයකගේ ප්‍රත්‍ය ශක්තිය ඒ හා සමාන වන්නා වූ සෙසු ප්‍රත්‍යයන්ගේ ප්‍රත්‍ය ශක්තිය සලකමින් බැලීමෙන් නිවැරදි අවබෝධයක් ලබා ගත හැකිය.

පුරේජාන නිස්සය වත්ථුපුරේජාන නිස්සය, වත්ථාරම්මණපුරේජාන නිස්සය වශයෙන් දෙවැදැරුම් වෙති. ඒ අතරින් වත්ථුපුරේජාන නිස්සය ස්වරූපයෝ ප්‍රත්‍යය ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න හා ප්‍රත්‍යනීක වශයෙන් තෙවැදැරුම් වෙති.

ප්‍රවෘත්ති කාලයෙහි වක්ෂුරාදී වස්තු සය වත්ථුපුරේජාන නිස්සය ප්‍රත්‍යය වන ධර්මයෝ ය, විස්තර වශයෙන් කියන හොත් මෙසේ ය. මන්දායුෂ්ක, අමන්දායුෂ්ක, මධ්‍යමායුෂ්ක වශයෙන් තෙවැදැරුම් වන වක්ෂු ප්‍රසාදයන් අතුරෙන් මධ්‍යමායුෂ්ක වන පළමුවන අතීත භවාංග චිත්තය සමග ඉපදුණු වක්ෂු වස්තුව ය, එසේ ම මධ්‍යමායුෂ්ක වන -පෙ- ශ්‍රෝත වස්තුව ය, ස්‍රාණ වස්තුව ය, ජීව්වා වස්තුව ය, කාය වස්තුව ය, ප්‍රතිසන්ධාරාදී පූර්ව පූර්ව චිත්තයන් සමග උපදනා හෘදය වස්තුව ය, නිරෝධ සමාපත්තියෙන් නැගී සිටිනා අවස්ථාවෙහි පූර්වයෙහි එක් චිත්තක්ෂණයක කාලයේ උපදනා හෘදය වස්තුව ය, මරණාසන්න කාලයෙහි ව්‍යුති චිත්තයෙන් සනළොස් වන චිත්තය සමග උපදනා වස්තු සය ය යන මොවුහු වත්ථුපුරේජාන නිස්සය ප්‍රත්‍යය වන ධර්මයෝ ය.

පඤ්චවෝකාර භූමියෙහි උපදනා අවස්ථාවෙහි වූ ද, උපදනා වූ ද ප්‍රවෘත්ති කාලයට අයත් වූ අරූප විපාක වර්ජිත ස්ඵ්ට විඥාන ධාතුහු ය, චෛතසික දෙපණස ය යන මොවුහු වත්ථුපුරේජාන නිස්සය ප්‍රත්‍යයේ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය.

චතුරවෝකාර භූමියෙහි උපදනා අවස්ථාවෙහි වූ ද, උපදනා වූ ද ලෝභ මූල සිත් අට ය, මෝහ මූල සිත් දෙක ය, මනෝද්චාරාවර්ජනය ය, මහා කුශල අට ය, මහා ක්‍රියා අට ය, අරූපාවචර සිත් දොළොස ය, සෝවාන් මාර්ගචිත්ත වර්ජිත ලෝකෝත්තර සිත් සත ය, ද්වේෂ ඊර්ෂ්‍යා මච්ජරිය, කුක්කුච්ච අප්‍රමාණ වර්ජිත චෛතසික සසාලිස ය යන ප්‍රවෘත්ති ප්‍රතිසන්ධි නාමස්කන්ධයෝ ය, පඤ්චවෝකාර ප්‍රතිසන්ධි පසළොස ය, චෛතසික පන්තිස ය, චිත්තජ රූප ය, ප්‍රතිසන්ධි කර්මජ රූප ය, බාහිර රූප ය, ආභාරජ රූප ය, අසංඥ සත්ත්ව කර්මජ රූප ය, ප්‍රවෘත්ති කර්මජ රූප ය යන මේ ධර්මයෝ වත්ථුපුරේජාන නිස්සය ප්‍රත්‍යයේ ප්‍රත්‍යනීකයෝ ය.

-----

**වත්ථුපුරේජාන නිස්සය** - 1. වස්තු රූපයක් වීම ද 2. ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න ධර්මයන්ගේ ඉපදීමට පෙර පහළ වීම හේතුවෙන් පුරේජානය වීම ද 3. පිහිටීමට සහ පැවැත්මට උපකාරක නිශ්‍රය ශක්තිය වීම ද, යන මෙම අංග තුනෙන් සමන්විත වන ධර්මයන්

පමණක් වත්පුරුපුරා නිස්සය ප්‍රත්‍යයෙන් ප්‍රත්‍යය වේ. එබැවින් වක්‍ර වස්තු ආදී වස්තු රූප සයෙහි පමණක් මෙම වත්පුරුපුරා නිග්‍රය ශක්තිය ඇත. (පුරුපුරා වන අවස්ථාවේ දී ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයන් පහළ වීමට පෙර පහළ වීම පමණක් යැයි නොගත යුතු. අත්වී ප්‍රත්‍යයේ දී (ඉදිරියේ පැමිණෙන) පුරුපුරාත්වී හේතුවෙන් "මූලින් ඉපිද අස්ථිත්වයෙන් ස්ථිති ක්ෂණයේ දී විද්‍යමාන වන්නා වූ (තවමත් භවිතයට නොපැමිණි) ධර්මයෝ ම පුරුපුරාත්වී ය" යැයි දත යුතු වේ.

**ප්‍රත්‍යය** - කෙටි (පළමු) ක්‍රමයේ දී "ප්‍රවෘත්ති කාලයෙහි වක්‍රුරාදී වස්තු සය" යැයි කෙටියෙන් දක්වා එය විස්තර වශයෙන් දැක්වීම සඳහා "විස්තර වශයෙන් කියත හොත් මෙසේ ය. මන්දායුෂ්ක අමන්දායුෂ්ක" ආදී දෙවන ක්‍රමය දැක්වූහ. එයින් වක්‍ර ආදී වස්තු රූප පස ප්‍රතිසන්ධි ක්ෂණයේදී වක්‍ර විඤ්ඤණයට ප්‍රත්‍ය නොවේ. ප්‍රතිසන්ධි සිත සමඟ ඉපදුණු හදය වස්තුව ද ප්‍රථම භවාභිතයේ උත්පාද ක්ෂණයට පැමිණි පසු (එනම් ප්‍රවෘත්ති කාලයේ දී) ප්‍රත්‍යය වේ. මෙසේ වස්තු රූපයන් සය ම ප්‍රවෘත්ති කාලයේ දී තමාට අනුරූප සිත්වලට ප්‍රත්‍යය වීම හේතුවෙන් ප්‍රථම ක්‍රමයට අනුව "ප්‍රවෘත්ති කාලයෙහි වක්‍රුරාදී වස්තු සය" යැයි දැක්වූහ. (මන්දායුෂ්ක අමන්දායුෂ්ක බෙදීම වීථි භාෂාවකාවේ දී දැක්වූහ. දැන් මෙම ග්‍රන්ථයේ අදහස කියන්නෙමි)

**මධ්‍යමායුෂ්ක වන පළමුවන අතීත භවාංග චිත්තය හා ඉපදුණු වක්‍ර වස්තුවය** - "වක්‍රුරාවිඤ්ඤා සිත උපදින කාලයේ ධීතික්ෂණයේ පිහිටියා වූ ධීතියට පැමිණියා වූ වක්‍රුරාප්‍රසාද ජාති 49 එකුත් පණසක් වෙති" යැයි වීථි භාෂා ටීකාවේ දැක්වීය. එම හතළිස් නවයක් වන්නා වූ ඒ වක්‍රු ප්‍රසාද අතරින් පළමුවන අතීත භවාංග චිත්තය හා ඉපදුණු වක්‍රු ප්‍රසාදය වක්‍රුද්වාරික වීථියේ අරමුණ අනුව සලකා බැලුවහොත් ඒ අරමුණට පෙර හෝ පසු නිරුද්ධ නොවී, එම අරමුණ සමඟ නිරුද්ධ වන බැවින් මධ්‍යමායුෂ්ක වක්‍රු ප්‍රසාදය නම් වේ. හතළිස් නවයක් වන්නා වූ ඒ ප්‍රසාද අතරින් ඉතාම ශක්තිමත් වන මධ්‍යමායුෂ්ක වක්‍රු ප්‍රසාදය ම වක්‍රු විඤ්ඤණය විසින් නිග්‍රය කරගනු ලැබේ යැයි කියයි. "ඒ ප්‍රථම භවාංගය සමඟ ඉපදුණු වක්‍රු ප්‍රසාදය වත්පුරුපුරා නිස්සය ප්‍රත්‍යයේ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නය" යැයි පූර්වාචාර්යයන් වහන්සේලා වත්පුරුපුරා නිග්‍රය ප්‍රත්‍යය දැක්වීමේ දී මුල්ම අතීත භවාංගය හා සමඟ ඉපදුණු වක්‍රු වස්තුව තෝරා දැක්වූහ.

මෙහි "වක්‍රු ප්‍රසාදය වක්‍රු විඤ්ඤණය විසින් නිග්‍රය කරගනු ලබයි" යනු එක් දෙයක් මත්තෙහි තවත් දෙයක් පවතින්නාක් මෙන්

වක්කු වස්තුව මත්තෙහි වක්කු විඤ්ඤාණය පවතී යැයි වැරදි අවබෝධයක් ඇත. සත්‍ය වශයෙන් ඒ ආකාරයේ නිග්‍රය කිරීමක් නො වේ. 'ශිෂ්‍යයා ගුරුවරයාව නිග්‍රය කරගනියි' යැයි කියන විට ගුරුවරයා නොමැති නම් ශිෂ්‍යයා ද නොමැත. ගුරුවරයා නිග්‍රය කොට ගෙන ශිෂ්‍යයා පවතින්නාක් මෙන් ද 'රාජපුරුෂයා රජතුමාව නිග්‍රය කරගනී' යැයි කියන විට රජතුමා නොමැති නම් රාජපුරුෂයා ද නොමැත. රජතුමා නිග්‍රය කරමින් රාජපුරුෂයා පවතින්නාක් මෙන් වක්කු වස්තුව නොමැති වුවහොත් වක්කු විඤ්ඤාණය ද නො පවතී. වක්කු වස්තුව ම නිග්‍රය කොට ගෙන ම වක්කු විඤ්ඤාණය පහළවීම සහ පැවතීම වන බැවින් "වක්කු ප්‍රසාදය ම වක්කු විඤ්ඤාණය විසින් නිග්‍රය කරගනු ලබයි" යැයි කීහ. සෙසු වස්තූන් සෙසු විඤ්ඤාණයන් විසින් නිග්‍රය කරගනියි.

විභංගඅනුට්ඨානා - තං නිස්සයනා වස්ස න එකදෙසෙන අල්ලියනවසෙන ඉච්ඡිතබ්බා අරුපභාවතො, අථ බො ගරුරාජාදීසු සිස්සරාජපුරිසාදීනං විය තප්පට්ඨිද්ධචුත්තිතාය.

අස්ස - ඒ විඤ්ඤාණයාගේ, තංනිස්සයනා - ඒ වස්තූරූපයක් වුවහොත් නිග්‍රය භාවය ද, අරුපභාවතො - (ද්‍රව්‍යයක් නොවන වක්කු විඤ්ඤාණය) අරුප ධර්මයක් වීම හේතුවෙන්, එකදෙසෙනෙව - (වක්කු වස්තුව මත්තෙහි හෝ හාත්පස නොපවතින බැවින්) ඒකදේශයකින් ම, අල්ලියනවසෙන - ඇලීම් වශයෙන්, න ඉච්ඡිතබ්බා - නොකැමති විය යුතුය (නොගත යුතුය). අථ බො - සත්‍ය වශයෙන් ම, ගරුරාජාදීසු - ගුරු රාජාදීනීන්, සිස්සරාජපුරිසාදීනං විය - ශිෂ්‍ය රාජපුරුෂාදීන් මෙන්, තප්පට්ඨිද්ධ ධචුත්තිතාය - ඒ වස්තුව සමඟ ප්‍රතිඛද්ධ වූ පැවතුම් ඇති භාවයෙන්, ඉච්ඡිතබ්බා - කැමතිය විය යුතුය (ගත යුතුය)

මහාට්ඨකාවට අනුව වක්කු විඤ්ඤාණය උපදින අවස්ථාවේදී ස්ථිති ක්ෂණයේදී පවත්නා වක්කු වස්තු 49 අතරින් කවර වස්තුවක් දැයි නොකියා වක්කු විඤ්ඤාණයාගේ නිග්‍රය වන ස්ථානයේ නිග්‍රය ශක්තිය පවතී. ඒ වක්කු වස්තූහු වක්කු විඤ්ඤාණයාගේ උත්පාදයට පෙර පහළ වන බැවින් පුරේජාත බව ද, ස්ථිති ක්ෂණයේදී ශක්තිමත් ලෙස පවතින බැවින් පුරේජාතඅත්ථී බව ද වේ. එබැවින් මධ්‍යමායුෂ්ක ප්‍රසාදයක් පමණක් නොගෙන "ඒ වක්කු ප්‍රසාද හතළිස්නවය ම හෝ වේවා, ඒ හතළිස්නවය අතරින් විශේෂයෙන් ලකුණු නොකරන ලද්දක් හෝ වේවා වත්ථුපුරේජාතනිස්සය ප්‍රත්‍යය වේ. වක්කු විඤ්ඤාණය නිග්‍රය ප්‍රත්‍යයාගේ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය" යැයි නොකීමට යුක්තියක් නොමැති බැවින් "මන්දයුෂ්ක අමන්දයුෂ්ක යන බෙදීම සහ මධ්‍යමායුෂ්ක වක්කු ප්‍රසාදය වක්කු

විඤ්ඤාණය නිශ්‍රය කරගනියි. නොහොත් මධ්‍යමායුෂ්ක වක්ඛු ප්‍රසාදය ම වක්ඛු විඤ්ඤාණයට වස්තු පුරේජාන ප්‍රත්‍යයෙන් ප්‍රත්‍යය වේ” යන වාදය ඇතැම් ආචාර්යයන් වහන්සේලා නො පිළිගනිත්. (අභිධර්මාර්ථ සංග්‍රහ භාෂාටීකාවේ වීථි කාණ්ඩය බලන්න)

මෙහි කිව යුත්තක් ඇත. රූප පරිච්ඡේදයේ දී කී ආකාරයට කර්මජ රූප ක්ෂණයක් පාසා රූප කලාප පහළ කරයි. වක්ඛු ප්‍රසාදය පහළ වන්නා වූ ස්ථානයේ වක්ඛු ප්‍රසාද කෝටි, ප්‍රකෝටි ගණනින් ඇත. ඒවායින් ඇතැමෙක් උත්පාදයෙහි ද ඇතැමෙක් ස්ථිතියෙහි ද ඇතැමෙක් භවිතයෙහි ද පවතී. එබැවින් අතීත භවාංගය හා සමඟ ඉපදෙන වක්ඛු දශක කලාපයේ ද බොහෝ ගණනක් ඇත. මෙසේ පැවතීම හේතුවෙන් “මධ්‍යමායුෂ්ක වක්ඛු ප්‍රසාදය ම වක්ඛු විඤ්ඤාණය නිශ්‍රය කරගනියි” යැයි පවසන ආචාර්යයන් වහන්සේලාගේ අදහසෙහි “අතීත භවාංගය හා සමඟ ඉපදෙන බොහෝ වක්ඛු වස්තූන් අතරින් කවර වක්ඛු වස්තුව නිශ්‍රය කරගන්නේ ද?” යන පැනය මතුවේ. ඒ සඳහා “රූපාරම්මණ ප්‍රකට වන්නා වූ එක් ප්‍රසාදයක් නිශ්‍රය කරගනියි” යන පිළිතුරට “එක් ප්‍රසාදයක අරමුණ ප්‍රකට නො වේ ය” යන කරුණ අභිධර්මාර්ථ සංග්‍රහයේ වීථි භාෂාටීකාවේ දැක්වේ. එබැවින් “මධ්‍යමායුෂ්ක වක්ඛු වස්තුව ම පමණක් වත්ථුපුරේජාන නිස්සය ප්‍රත්‍යයෙන් ප්‍රත්‍ය වේ” යැයි පූර්වාචාර්යයන් වහන්සේලා දැක්වූ කාරණය පිළිබඳව පාළියෙහි ද අටුවාවෙහි ද ටීකාවෙහි ද සාධක නොමැති බැවින් “වක්ඛු විඤ්ඤාණය උපදින අවස්ථාවේදී ස්ථිති ක්ෂණයට පැමිණි වක්ඛු වස්තූහු වත්ථුපුරේජාන නිස්සය ප්‍රත්‍යයෙන් ප්‍රත්‍යය වේ ය” යැයි දත යුතු වේ. සෝත, ඝාන, ජීවිතා, කාය යන වස්තූන්හි ද මෙම ක්‍රමය ම ය.

**ප්‍රතිසන්ධ්‍යාදී පූර්ව පූර්ව චිත්තයන් හා උපදනා හෘදය වස්තුව ය -** ප්‍රතිසන්ධි සිත සමඟ උපදින හෘදය වස්තුව ප්‍රථම භවාංග සිතේ උත්පාද ක්ෂණයේ දී ස්ථිති ක්ෂණයට පැමිණ ඇත. එබැවින් එම හෘදය වස්තුව වත්ථුපුරේජාන නිස්සය ප්‍රත්‍යය වේ. ප්‍රතිසන්ධියෙන් අනතුරුව ප්‍රථම භවාංගය වත්ථුපුරේජාන නිස්සය ප්‍රත්‍යයේ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නය වේ. මෙම ක්‍රමයෙන් (මරණාසන්න මෙහොතට පැමිණෙන තෙක්) පෙර පෙර සිත සමඟ ඉපදුණු හෘදය වස්තුව ප්‍රත්‍යය වේ. ද්විපඤ්ච විඤ්ඤාණ හැර සෙසු සිත් ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ වෙන් යැයි අදහස් කෙරේ. වීථි භාෂාටීකාවේ දී “ද්විපඤ්ච විඤ්ඤාණයෙන් අත්‍ය වූ අතීත භවාංග ආදී සිත් කොටස වනාහි තමාට මුලින් උපන්නා වූ චිත්තයන් හා සහජාතව උපන් හෘදය වස්තු රූපය ඇසුරු කරයි” යන මෙම පාඨය මෙම නිශ්‍රය ප්‍රත්‍යය අනුව කියන ලද්දකි. මේ සියලු ම කරුණු

විශුද්ධිමාර්ගයේ මග්ගාමග්ගඤ්ඤදස්සන නිර්දේශයේ එන “ පටිසන්ධිචිත්තස්ස උප්පාදකධනේ උප්පන්නං ධානප්පත්තං පුරෙජාතං වත්ථුං නිස්සාය දුකියං භවඛීගං උප්පජ්ජති. තෙන සද්ධිං උප්පන්නං ධානප්පත්තං පුරෙජාතං වත්ථුං නිස්සාය කතියං භවඛීගං උප්පජ්ජති. ඉමිනා නයෙන යාවතායුකං චිත්තප්පවත්ති වෙදිතඛිබ්බා. ආසන්නමරණස්ස පන එකමෙව ධානප්පත්තං පුරෙජාතං වත්ථුං නිස්සාය සොළසචිත්තානි උප්පජ්ජන්ති” යන පාඨයට අනුකූල වේ.

**නිරෝධ සමාපත්තියෙන් නැගී සිටින අවස්ථාවෙහි පූර්වයෙහි එක් චිත්තක්ෂණයක කාලයේ උපදනා හෘදය වස්තුව ය -** නිරෝධ සමාපත්තියෙන් නැගීසිටින අවස්ථාවේ දී මූලින් ම පහළ වනුයේ අනාගාමී ඵල ජවනය හෝ අර්හත් ඵල ජවනය යි. එම ජවනයට පෙර නිරෝධ සමාපත්තිය තුළ දී සිත් පහළ නොවේ. එම ජවනය නිශ්‍රය කරගන්නා හදය වස්තුව දැක්වීම සඳහා “නිරෝධ සමාපත්තියෙන් නැගීටින අවස්ථාවෙහි පූර්වයෙහි එක් චිත්තක්ෂණයක කාලයේ උපදනා හෘදය වස්තුව ය” යැයි දැක්වීමට නොහැකි වීම හේතුවෙන් “පූර්වයෙහි එක් චිත්තක්ෂණයක කාලයේ උපදනා හෘදය වස්තුව ය” යැයි දක්වන ලදී.

**මරණාසන්න කාලයෙහි ව්‍යුති චිත්තයෙන් සකලොස් වන චිත්තය සමග උපදනා හෘදය වස්තුව ය -** “මරණකාලෙ පන චුති චිත්තොපරි සත්තරසමචිත්තස්ස ධීතිකාලමුපාදය කම්මජරුපානි න උප්පජ්ජන්ති” යන අභිධර්මාර්ථ සංග්‍රහයේ රූප පරිච්ඡේදයේ දක්වන ලද ආකාරයෙන් චුති චිත්තය උපකාර කර ගතහොත් චුති සිතට මත්තෙන් ඇති දහහත්වැනි සිතෙහි උත්පාද ක්ෂණයෙහි අවසාන වස්තු රූප සය පහළ වේ. ඉන් අනතුරුව එම භවයෙහි අළුතින් වස්තු රූප නූපදී. එබැවින් චුති සිතෙන් දහසය වන සිතේ පටන් චුතිය දක්වා ඇති සිත්, ඒ චිත්තක්ෂණ දහහතක ආයුෂ ඇති අවසාන වස්තු රූපය නිශ්‍රය කරගනියි.

**ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න -** පඤ්චවෝකාර භූමියෙහි පමණක් වස්තු රූපය පවතින බැවින් ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න ධර්මයෝ පඤ්චවෝකාර භවයෙහි පහළ වේ. “පඤ්චවෝකාර භූමියෙහි උපදනා අවස්ථාවෙහි වූ” යන පාඨය වතුචෝකාර භූමියේ ද පහළ වන්නා වූ ලෝභ මූල සිත් ආදී සිත් 42 අපේක්ෂා කරයි. “පඤ්චවෝකාර භූමියෙහි උපදනා වූ ද” යන පාඨය පඤ්චවෝකාර භූමියෙහි පමණක් පහළ වන්නා වූ වතුචෝකාර භූමියෙහි පහළ නොවන ද්වේෂ මූල් සිත් ආදී සිත් 43 අපේක්ෂා කරයි. අරූප විපාක සතර පඤ්චවෝකාර භවයේ පහළ නොවන බැවින් අත්භූර ඇත.

**ප්‍රත්‍යානීක** - චතුර්වේකාර හවයේ වස්තු රූපය නිශ්‍රය කර නොගනිමින් උපදනා බැවින් චතුර්වේකාර විත්ත වෛතසික ධර්මයෝ ප්‍රත්‍යානීක කොටසට ඇතුළත් වේ. "චතුර්වේකාර භූමියෙහි උපදනා අවස්ථාවෙහි වූ ද" යන පාඨය පඤ්චවේකාරයේ උපදින්නා වූ ලෝභ මූලාදී සිත් ය. "චතුර්වේකාරයේ උපදනා වූ" යන පාඨය චතුර්වේකාර භූමියෙහි පමණක් පහළ වන අරූප විපාක සතර යි. චතුර්වේකාර භූමියේ පහළ වන සිත්වලින් සත්ත්ව ප්‍රඥප්තිය අරමුණු නොකරන බැවින් වෛතසිකයන් අතරින් අප්පමඤ්ඤා වෛතසික අත්හැර ඇත. ද්වේෂ මූල සිත් චතුර්වේකාරයේ පහළ නොවන බැවින් දෙස, ඉස්සා, මච්ඡරිය, කුක්කුච්ච වෛතසිකයෝ අත්හැර ඇත. විරති ක්‍රය මාර්ග ඵලසිත් වල යෙදෙන බැවින් අත්හැර නොමැත. පඤ්චවේකාර ප්‍රතිසන්ධි සිත් පසළොස් ද තමා සමඟ පහළ වූ හදය වස්තුව නිශ්‍රය කරගන්නා බැවින් එම නිශ්‍රය ධර්මය පුරේජාතයක් නොව සහජාතයකි. එබැවින් ප්‍රත්‍යානීකයන්හි ඇතුළත් කරනු ලැබේ.